

Elżbieta Sienicka, Dorota Leśniak

Zmiany ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych w trakcie trwania umowy ubezpieczenia na życie. Wybrane zagadnienia

1. Wstęp

Analiza ogólnych warunków ubezpieczenia w ramach umowy ubezpieczenia na życie wskazuje na zamieszczanie we wzorcach umownych postanowień dotyczących wprowadzania i likwidacji ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych w trakcie trwania umowy ubezpieczenia na życie. Szczególną uwagę warto poświęcić postanowieniom ogólnych warunków ubezpieczenia, w myśl których wprowadzanie i wycofywanie ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych w trakcie trwania umowy ubezpieczenia na życie nie stanowi zmiany umowy. Zasadne jest także rozważenie dopuszczalności zamieszczania w umowie ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym (poza wzorcem umowy) postanowień pozwalających zakładom ubezpieczeń na dokonywanie wspomnianych modyfikacji w sytuacji, gdy wykaz oferowanych ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych został tamże zamieszczony. Zmiana ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych w trakcie trwania umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, polegająca na wprowadzaniu i likwidacji ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych może bowiem wywoływać wątpliwości. Niniejszy artykuł ma zatem na celu analizę przedstawionego zagadnienia w kontekście stanu prawnego *de lege lata*.

2. Cechy charakterystyczne umowy ubezpieczenia na życie, jeżeli jest ona związana z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym

W obecnym stanie prawnym umowa ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym (dalej jako „ufk”) traktowana jest jako rodzaj umowy ubezpieczenia na życie. Umowa ubezpieczenia na życie z ufk regulowana jest zarówno przez akt szczególny – ustawę z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej¹, jak i przepisy ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny², (dalej jako „k.c.”). Z kolei regulacje szczegółowe dotyczące tej umowy są zawarte w innych aktach prawnych. Szczególną rolę jako źródło

¹ Tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 11, poz. 66 z późn. zm.

² Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.

unormowania tego rodzaju umowy odgrywają również wzorce umowne (ogólne warunki ubezpieczenia – o.w.u.) oraz regulaminy ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych, opracowywane przez ubezpieczycieli.

Należy zwrócić uwagę na wybrane unormowania klasyfikujące umowę ubezpieczenia na życie z ufk jako umowę ubezpieczenia. Ubezpieczenie na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym jest przyporządkowane do grupy 3 działu I ubezpieczeń na życie, zgodnie z załącznikiem do ustawy o działalności ubezpieczeniowej. Klasyfikacja zawarta w tym załączniku wskazuje, że ubezpieczenie to stanowi wyodrębniony typ ubezpieczenia na życie. Innymi argumentami prawnymi, przemawiającymi za traktowaniem umowy ubezpieczenia na życie z ufk jako umowy ubezpieczenia jest istota działalności ubezpieczeniowej, jak i wykaz czynności ubezpieczeniowych wymienionych w powołanej ustawie. Zgodnie z art. 3 ust. 1 tej ustawy, przez działalność ubezpieczeniową rozumie się wykonywanie czynności ubezpieczeniowych związanych z oferowaniem i udzielaniem ochrony na wypadek ryzyka wystąpienia skutków zdarzeń losowych. Ustawodawca w kontekście tej definicji traktuje zatem umowę ubezpieczenia na życie z ufk jako umowę ubezpieczenia. W ramach prawa Unii Europejskiej unormowania w zakresie umowy ubezpieczenia na życie zawarte są w dyrektywie 2002/83/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 listopada 2002 r. dotyczącej ubezpieczenia na życie³, w myśl której jedną z grup ubezpieczeń są ubezpieczenia powiązane z funduszem inwestycyjnym.

Umowa ubezpieczenia na życie z ufk wywodzi się z konstrukcji ogólnej umowy ubezpieczenia uregulowanej w k.c. Zawiera elementy wskazane w art. 805 k.c., charakteryzujące umowę ubezpieczenia. Niemniej warto zwrócić uwagę, że szczególne unormowania, ujęte w ustawie o działalności ubezpieczeniowej oraz ogólnych warunkach ubezpieczenia, regulujące umowę ubezpieczenia na życie z ufk, obejmują określone elementy dodatkowe, które nadają omawianej umowie szczególny i odmienny charakter.

Charakterystycznym elementem umowy ubezpieczenia na życie z ufk jest ubezpieczeniowy fundusz kapitałowy. Zgodnie z definicją legalną zawartą w art. 2 ust. 1 pkt 13 ustawy o działalności ubezpieczeniowej ubezpieczeniowy fundusz kapitałowy jest to wydzielony fundusz aktywów, stanowiący rezerwę tworzoną ze składek ubezpieczeniowych, inwestowany w sposób określony w umowie ubezpieczenia. W myśl art. 151 ust. 2 pkt 6 ustawy rezerwa ubezpieczeń na życie stanowi rodzaj rezerwy techniczno-ubezpieczeniowej, w której ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający. Z istoty ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego wynika zatem, że służy on gromadzeniu i inwestowaniu środków finansowych przez nabywanie jednostek odpowiednich funduszy ze środków pochodzących ze składek.

Szczegółowe unormowania dotyczące ubezpieczenia na życie zostały przedstawione w art. 13 ust. 1 ustawy o działalności ubezpieczeniowej. Z kolei regulacje właściwe tylko umowie ubezpieczenia na życie z ufk normuje art. 13 ust. 4

³ Dz. U. UE L 2002.345.1.

tej ustawy. Zgodnie z tym przepisem w zakresie ubezpieczeń na życie, jeżeli są związane z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, o których mowa w dziale I grupa 3 załącznika do ustawy, zakład ubezpieczeń jest obowiązany do określenia lub zawarcia w umowie ubezpieczenia:

- 1) wykazu oferowanych ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych;
- 2) zasad ustalania wartości świadczeń oraz wartości wykupu ubezpieczenia, w tym również zasad umarzania jednostek ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego i terminów ich zamiany na środki pieniężne i wypłaty świadczenia;
- 3) regulaminu lokowania środków ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego, obejmującego w szczególności charakterystykę aktywów wchodzących w skład tego funduszu, kryteria doboru aktywów oraz zasady ich dywersyfikacji i inne ograniczenia inwestycyjne;
- 4) zasad i terminów wyceny jednostek ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego;
- 5) zasad ustalania wysokości kosztów oraz wszelkich innych obciążeń potrąconych ze składek ubezpieczeniowych lub z ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego;
- 6) zasad alokacji składek ubezpieczeniowych w jednostki ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego, w szczególności w zakresie określonym w pkt 4 i 5 oraz terminu zamiany składek na jednostki tego funduszu.

Od treści umowy ubezpieczenia na życie z ufk należy odróżnić obowiązki informacyjne nałożone na ubezpieczycieli przez ustawę o działalności ubezpieczeniowej.

W zakresie umów ubezpieczenia z działu I grupa 3 załącznika do ustawy o działalności ubezpieczeniowej zakład ubezpieczeń jest obowiązany w myśl art. 13 ust. 5 tej ustawy do:

- 1) dokonywania wyceny jednostek ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego nie rzadziej niż raz w miesiącu;
- 2) ogłaszania, nie rzadziej niż raz w roku, w dzienniku o zasięgu ogólnopolskim wartości jednostki ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego ustalonej w miesiącu poprzedzającym miesiąc, w którym jest dokonywane ogłoszenie;
- 3) sporządzania i publikowania rocznych i półrocznych sprawozdań ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego.

Zgodnie z art. 13 ust. 2 powołanej ustawy, zakład ubezpieczeń ma również obowiązek – przed wyrażeniem zgody na zmianę warunków umowy lub prawa właściwego dla zawartej umowy – przekazać ubezpieczającemu pisemnie informacje o zakresie zmian wraz z określeniem wpływu tych zmian na wartość świadczeń przysługujących z tytułu zawartej umowy. Ponadto, w myśl art. 13 ust. 3 i 3a tej ustawy, co najmniej raz w roku, ubezpieczyciel powinien przekazać ubezpieczającemu pisemnie informacje o wartości świadczeń przysługujących z tytułu zawartej umowy, w szczególności o wartości wykupu, jeżeli wysokość świadczeń ulega zmianie w trakcie obowiązywania umowy ubezpieczenia; wartości rezerw techniczno-ubezpieczeniowych; wartości wykupu, a także

o wysokości premii (jeżeli ubezpieczenie przewiduje udział w zysku z inwestowania rezerw techniczno-ubezpieczeniowych).

Zaakcentowania wymaga, że umowa ubezpieczenia na życie z ufk jest czynnością kauzalną (przyczynową). Cecha ta oznacza, że jej ważność i skuteczność zależy od *causa* (podstawy prawnej) tej czynności prawnej. Strony umowy zawierając ją działają *obligandi causa*, bowiem celem czynności prawnej jest nabycie prawa lub innej korzyści majątkowej przez dokonującego przysporzenia, czyli zwiększenie jego aktywów. W ramach umowy ubezpieczenia na życie z ufk ubezpieczający jest zobowiązany do zapłaty składki ubezpieczeniowej w celu uzyskania zobowiązania zakładu ubezpieczeń do spełnienia świadczenia pieniężnego w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku i na wniosek ubezpieczającego oraz do lokowania aktywów zgromadzonych w ubezpieczeniowym funduszu kapitałowym w sposób określony w umowie. Ubezpieczyciel zobowiązuje się z kolei do spełnienia tych świadczeń w zamian za zobowiązanie do zapłacenia składki ubezpieczeniowej i ponoszenia kosztów związanych z funkcjonowaniem funduszy.

Umowa ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym jest umową najwyższego zaufania (*contractus uberrimae fides*), która wymaga od stron szczególnej staranności i lojalności w wykonywaniu obowiązków wynikających z tej umowy. Jednym z istotnych elementów wchodzących w skład wymienionego stosunku zaufania jest bez wątpienia trwałość relacji między stronami oraz to, by ewentualna zmiana treści wzajemnych praw i obowiązków wynikała wyłącznie ze zgodnych oświadczeń woli⁴.

3. Zasady inwestowania składek w ramach umowy ubezpieczenia na życie z ufk

Jak wskazano wyżej, środki pochodzące ze składek ubezpieczeniowych inwestowane są przez ubezpieczyciela zgodnie z umową ubezpieczenia na życie z ufk oraz zgodnie z przepisami ustawy o działalności ubezpieczeniowej, regulującymi zasady gospodarki finansowej zakładu ubezpieczeń. Nakaz inwestowania składek w sposób zgodny z postanowieniami zawartej umowy został wyrażony *expressis verbis* w przywołanym wyżej art. 2 ust. 1 pkt 13 tej ustawy, jak i § 43 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 28 grudnia 2009 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji⁵. W myśl przywołanego § 43 rozporządzenia, rezerwy ubezpieczeń na życie, jeżeli ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający, tworzy się w wysokości wartości lokaty dokonanej zgodnie z postanowieniami zawartej umowy ubezpieczenia na życie.

Ubezpieczający we wniosku o zawarcie umowy ubezpieczenia zobowiązany jest wskazać jeden lub kilka ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych, w których lokowane będą środki pochodzące ze składki alokowanej zgodnie z regula-

⁴ Por. M. Orlicki, *Uwagi o wypowiedaniu i zmianie treści umów ubezpieczenia dokonywanych przez ubezpieczyciela*, Rozprawy Ubezpieczeniowe, 2006, nr 1, s. 30.

⁵ Dz. U. Nr 226, poz. 1825.

minem ufk. Wskazując kilka ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych, zobowiązany jest określić procentowy podział składki alokowanej na części lokowane we wskazane fundusze. Ubezpieczający, w ramach zawartej umowy ubezpieczenia na życie z ufk decyduje zatem o wyborze strategii lokowania, zróżnicowanej ze względu na poziom ryzyka, poprzez wskazanie jednego lub więcej funduszy oraz proporcjonalnego podziału środków ze składki pomiędzy wybrane fundusze. Zakład ubezpieczeń w umowie ubezpieczenia na życie z ufk określa z kolei zasady lokowania środków ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego, obejmujące w szczególności charakterystykę aktywów wchodzących w skład tego funduszu, kryteria doboru aktywów oraz zasady ich dywersyfikacji i inne ograniczenia inwestycyjne. Oznacza to, że ubezpieczyciel należycie wykonuje zobowiązanie, gdy środki pieniężne pochodzące ze składek ubezpieczeniowych lokuje w określone w umowie fundusze, a te odpowiadają zasadom lokacyjnym określonym w regulaminie ufk.

Wprawdzie ubezpieczający decyduje o sposobie lokowania środków ze składki, jednak nie zdejmuje to z zarządu zakładu ubezpieczeń odpowiedzialności za bezpieczeństwo powierzonych środków, zwłaszcza że są to umowy zawierane na wiele lat, a realia ekonomiczne ulegają znaczącym zmianom. W niektórych sytuacjach zarząd zakładu ubezpieczeń może zaproponować – za zgodą klienta – przeniesienie środków do bezpieczniejszego funduszu kapitałowego o podobnej strategii. Istotne jest zatem, aby w zakładzie ubezpieczeń funkcjonował mechanizm sprawnego zarządzania powierzonymi środkami. Należy podkreślić, że w myśl art. 156 ustawy o działalności ubezpieczeniowej, w przypadku gdy zakład ubezpieczeń wykonuje działalność ubezpieczeniową w dziale I grupa 3 załącznika do ustawy, do zarządzania ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym lub ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi jest obowiązany zatrudnić doradcę inwestycyjnego lub zawrzeć umowę z podmiotem uprawnionym, na podstawie odrębnych przepisów, do zarządzania aktywami na zlecenie.

W ramach ubezpieczenia na życie z ufk zasadą jest zatem, że działalność lokacyjna funduszu prowadzona jest na rachunek i ryzyko ubezpieczającego. Wynika to również z art. 151 ust. 2 pkt 6 ustawy o działalności ubezpieczeniowej, jak i art. 155 ust. 1a tej ustawy, zgodnie z którym do rezerw techniczno-ubezpieczeniowych, o których mowa w art. 155 ust. 1, nie wlicza się rezerw techniczno-ubezpieczeniowych dla ubezpieczeń na życie, o których mowa w dziale I grupa 3 załącznika do ustawy, jeżeli ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający.

Uwzględniając wyżej wybrane aspekty prawne dotyczące umowy ubezpieczenia na życie z ufk, a przede wszystkim unormowania, w myśl których umowa ta określa zasady dotyczące sposobu inwestowania przez ubezpieczyciela środków pochodzących ze składek ubezpieczeniowych, można uznać, iż zmiana sposobu inwestowania środków pochodzących ze składki ubezpieczeniowej, związana ze zmianą w zakresie oferowanych przez ubezpieczyciela ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych jest zmianą omawianej umowy i powinna zostać dokonana z zachowaniem reguł dotyczących prawa obligacyjnego.

Wskazać należy jednocześnie, że klasycznym sposobem zmiany treści umowy pierwotnej jest złożenie oferty zmiany umowy i jej przyjęcie przez drugą stronę. Regulacja normatywna wymienionego sposobu zawarcia umowy ujęta została w art. 66–71 k.c. Zgodzić się należy z poglądem, że nie powinno budzić wątpliwości, iż zmiana treści stosunku umownego o charakterze ciągłym w czasie jego trwania następuje poprzez zawarcie między stronami umowy, której treścią jest pozbawienie mocy wiążącej postanowień umowy pierwotnej i ustalenie nowych postanowień umownych, które je zastąpią (w całości lub części). W związku z tym, że zmiana treści umowy pierwotnej jest również umową, do dokonania tej czynności niezbędny jest konsensus stron umowy pierwotnej⁶.

Biorąc pod uwagę powyższą analizę, konieczne jest przeprowadzenie dalszych rozważań z uwzględnieniem dwóch sytuacji prawnych: po pierwsze, gdy wykaz oferowanych ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych jest zamieszczony w ogólnych warunkach ubezpieczenia (wzorcze umowy), po drugie, gdy wykaz tych funduszy określony został w umowie ubezpieczenia.

4. Zmiana ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych określonych w o.w.u. na życie w trakcie trwania stosunku umownego

W przypadku, gdy wykaz oferowanych ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych jest określony w ogólnych warunkach ubezpieczenia (wzorcze umowy) można uznać, że postanowienia o.w.u. na życie, w myśl których ubezpieczyciel może dokonywać w trakcie trwania stosunku umownego zmian w zakresie oferowanych funduszy i nie stanowi to zmiany umowy ubezpieczenia, odnoszą się do zmiany o.w.u. na życie. Należy zatem przeanalizować zagadnienie zmiany o.w.u. w czasie trwania umowy ubezpieczenia.

Zmiana o.w.u. na życie w czasie trwania stosunku umownego została uregulowana w sposób szczególny w art. 830 § 4 k.c., zgodnie z którym przepisy § 3 oraz art. 812 § 8 k.c. stosuje się odpowiednio w razie zmiany o.w.u. na życie w czasie trwania stosunku umownego. Nie uchybia to stosowaniu w takim przypadku przepisu art. 384¹ k.c. W świetle art. 830 § 4 k.c. w przypadku zmiany o.w.u. w czasie trwania stosunku umownego należy wziąć pod uwagę art. 384¹

⁶ M. Orlicki, *Uwagi o wypowiedzianiu...*, s. 27. Na marginesie warto zwrócić również uwagę na zagadnienie dotyczące zmiany ufk w trakcie trwania umowy ubezpieczenia w kontekście okoliczności obiektywnie niezależnych od ubezpieczyciela. W tym zakresie wskazać można np. na zmianę sposobu inwestowania związaną z wycofaniem danego subfunduszu zgodnie z postanowieniami statutu funduszu inwestycyjnego. Zgodnie bowiem z art. 165 ust. 1 ustawy z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych (Dz. U. Nr 146, poz. 1546 z późn. zm.) w przypadku funduszu z wydzielonymi subfunduszami można dokonać likwidacji subfunduszu, o ile statut funduszu to przewiduje. W takim przypadku statut funduszu określa czas, na jaki subfundusz jest utworzony lub przesłanki jego likwidacji oraz szczegółowy tryb, zasady i warunki likwidacji subfunduszu. Istnieją zatem podstawy, żeby uznać, iż wymieniony przypadek nie może zostać potraktowany jako zmiana umowy ubezpieczenia na życie z ufk. Warto zauważyć, że w myśl art. 475 § 1 k.c., jeżeli świadczenie stało się niemożliwe wskutek okoliczności, za które dłużnik nie ponosi odpowiedzialności, zobowiązanie wygasa. Jak się wydaje, opisany przypadek może stanowić dla ubezpieczającego przesłankę wyboru nowego ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego lub wydania ubezpieczycielowi dyspozycji w zakresie przekazania zgromadzonych środków na inne ubezpieczeniowe fundusze kapitałowe.

k.c., jak i art. 830 § 3 k.c. oraz art. 812 § 8 k.c. Zgodnie z art. 384¹ k.c. wzorzec wydany w czasie trwania stosunku umownego o charakterze ciągłym wiąże drugą stronę, jeżeli zostały zachowane wymagania określone w art. 384, a strona nie wypowiedziała umowy w najbliższym terminie wypowiedzenia. W myśl poglądu przedstawionego w literaturze „*należy uznać, że gdy chodzi o zmianę ogólnych warunków ubezpieczenia na życie w czasie trwania stosunku umownego, art. 384¹ k.c. nie określa przesłanek dopuszczalności dokonywania zmiany, lecz jeden z możliwych technicznych sposobów jej przeprowadzenia. Przesłanki dopuszczalności zmiany o.w.u. należy zawsze rozpatrywać w związku z art. 830 § 3 k.c.*”⁷. Zgodnie z przywołanym art. 830 § 3 k.c. ubezpieczyciel może wypowiedzieć umowę ubezpieczenia na życie jedynie w wypadkach wskazanych w ustawie. Obecnie nie jest możliwe wskazanie przepisu, który może stanowić podstawę prawną do zmiany ogólnych warunków ubezpieczenia. Można zatem przyjąć, że jeżeli istnieje przepis ustawy, na mocy którego ubezpieczyciel może wypowiedzieć umowę ubezpieczenia na życie, to może on zastrzec klauzulę modyfikacyjną w zakresie zmiany o.w.u. w umowie ubezpieczenia na życie. W przypadku, gdy nie jest możliwe wskazanie przepisu ustawy, który może stanowić podstawę zmiany umowy ubezpieczenia na życie, to również zastosowanie znajduje przepis art. 830 § 3 k.c. Na tej podstawie można także wywieść tezę, że jeżeli ubezpieczyciel może wypowiedzieć umowę ubezpieczenia na życie jedynie w wypadkach wskazanych w ustawie, to nie jest dopuszczalne zastrzeżenie przez ubezpieczyciela, w innym przypadku wskazanym w umowie ubezpieczenia na życie, klauzuli modyfikacyjnej dotyczącej możliwości zmiany ogólnych warunków ubezpieczenia⁸.

Konkludując, w świetle powyższej analizy przepisów, a w szczególności art. 830 § 4 k.c., można wyrazić pogląd, że postanowienia ogólnych warunków ubezpieczenia na życie, regulujące możliwość dokonywania przez ubezpieczyciela w trakcie trwania stosunku umownego modyfikacji w zakresie oferowanych przez ubezpieczyciela ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych, są prawnie niedopuszczalne.

5. Zmiana ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych określonych w umowie ubezpieczenia na życie w trakcie trwania stosunku umownego

Zagadnienie zmiany ufk w trakcie trwania stosunku umownego wymaga analizy uwzględniającej sytuację, w której postanowienie dopuszczające dokonanie tej zmiany zostało zawarte w umowie ubezpieczenia, poza ogólnymi warunkami ubezpieczenia, i został tamże zamieszczony wykaz oferowanych fun-

⁷ M. Orlicki, J. Pokrzywniak, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz do nowelizacji kodeksu cywilnego*, Warszawa 2008, s. 136.

⁸ Por. M. Szczepańska, *Ubezpieczenie na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*, Warszawa 2011 i przywołana tam literatura. Warto również zwrócić uwagę na poglądy wyrażone w artykule M. P. Ziemiaka, *Zmiana ogólnych warunków ubezpieczenia w trakcie trwania umowy ubezpieczenia*, Prawo Asekuracyjne 2009, nr 4.

dustry. Fundamentalne znaczenie dla oceny takiego rozwiązania będzie miała przede wszystkim kodeksowa zasada swobody umów oraz jej ograniczenia.

Zasada swobody umów jest jedną z podstawowych zasad prawa cywilnego w zakresie stosunków obligacyjnych. Została ona wyrażona w art. 353¹ k.c., który stanowi, że strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego. Z kodeksową swobodą kontraktowania wiążą się takie cechy jak: 1) swoboda zawarcia lub niezawarcia umowy, 2) możliwość swobodnego wyboru kontrahenta, 3) możliwość kształtowania treści umowy co do zasady w sposób dowolny, 4) możliwość wyboru co do zasady formy umowy⁹. Z zasady swobody umów wynika, że stronom kontraktu wolno, w granicach ogólnie wytyczonych przez przepisy prawa przedmiotowego, zarówno przyjąć określony typ umowy nazwanej, jak i modyfikować postanowienia dotyczące tego typu umowy, uzupełniać je lub odrzucić. Wolno im zawrzeć umowę mieszaną czy też umowę o cechach zupełnej nowości, której szczegółową treść całkowicie ukształtują¹⁰. Swoboda umów obejmuje przy tym nie tylko umowy tworzące stosunek zobowiązaniowy, ale także umowy zmieniające ten stosunek oraz rozwiązujące go¹¹. Na tym tle warto ponownie przyjrzeć się charakterystyce ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, co pozwoli na dokonanie oceny dopuszczalności zawarcia w umowie postanowienia uprawniającego zakład ubezpieczeń do jednostronnej zmiany (wskazanych w tej umowie) ufk w trakcie trwania stosunku umownego.

Ubezpieczenie na życie z ufk, jak już wyżej wskazano, jest zaklasyfikowane do grupy 3 działu I ubezpieczeń na życie i tym samym stanowi wyodrębniony typ ubezpieczenia na życie. Specyfika tego typu umowy przejawia się w tym, że ubezpieczenie na życie z ufk składa się z dwóch części: ochronnej – odpowiadającej klasycznemu ubezpieczeniu oraz inwestycyjnej – opartej na formule funduszu kapitałowego (przy czym nierzadko zdecydowanie dominujący jest element inwestycyjny). Składka ubezpieczeniowa w części, czy nawet w przeważającej części, alokowana jest w ubezpieczeniowe fundusze kapitałowe wybrane przez ubezpieczającego spośród oferowanych przez zakład ubezpieczeń. O specyfice ubezpieczenia z ufk przesądza także to, że ryzyko finansowe ponosi ubezpieczający¹², co pociąga za sobą istotne konsekwencje. Ubezpieczający decyduje o sposobie inwestowania środków finansowych przekazanych zakładowi ubezpieczeń, a wybór sposobu inwestowania dokonywany jest w ramach modeli

⁹ Zob. A. Rzetecka-Gil, *Komentarz do art. 353(1) Kodeksu cywilnego*, LEX i powołana tam literatura oraz orzecznictwo.

¹⁰ W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, wyd. 8 zm., Warszawa 2002, s. 134–135.

¹¹ P. Machnikowski, (w:) E. Łętowska, *System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. 5, Warszawa 2006, s. 463 i powołane tam orzecznictwo.

¹² Wyjątkiem od tej zasady są fundusze gwarantowane, w których działalność lokacyjna jest prowadzona na ryzyko i rachunek zakładu ubezpieczeń w części związanej z udzieloną gwarancją. W tym przypadku ryzyko ubezpieczającego ograniczone jest do niepewności osiągnięcia zysku inwestycyjnego powyżej poziomu gwarancji zapewnianego przez zakład ubezpieczeń. Zob. M. Szczepańska, *Ubezpieczenia na życie. Aspekty prawne*, Warszawa 2008, s. 273.

inwestycyjnych zaproponowanych przez ten zakład. Innymi słowy, ubezpieczający decyduje o wyborze ogólnej strategii lokowania, zróżnicowanej z punktu widzenia stopnia ryzyka poprzez wskazanie jednego lub więcej funduszy. Ponadto może dokonywać podziału środków między wybrane fundusze oraz uprawniony jest do wprowadzania zmian w obrębie struktury inwestycyjnej w okresie ubezpieczenia¹³. Z perspektywy swobody umów oraz specyfiki umowy ubezpieczenia na życie z ufk należy stwierdzić, że strony mogą kreować tę umowę na podstawie zasady, że wszystko, co nie jest zabronione, jest stronom umowy dozwolone.

W tym miejscu konieczne jest podkreślenie, że zasada swobody umów doznaje ograniczeń, o *czym expressis verbis* przesądza art. 353¹ k.c. stanowiący, że strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego. Z powołanego art. 353¹ k.c. wynika zatem wprost, że granice swobody stron w kształtowaniu stosunku umownego stanowią: „właściwość (natura) stosunku”, „ustawa”, „zasady współżycia społecznego”. W przypadku postanowień umownych uprawniających zakład ubezpieczeń do modyfikacji w trakcie trwania stosunku obligacyjnego oferowanych ufk na szczególną uwagę zasługuje ograniczenie opierające się na „właściwości (naturze)” stosunku prawnego.

Przedstawiona powyżej charakterystyka ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym jednoznacznie wskazuje, że skoro ubezpieczający ponosi ryzyko inwestycyjne, to sposób lokowania środków finansowych przekazanych zakładowi ubezpieczeń przez ubezpieczającego w formie składki ubezpieczeniowej winien odbywać się z udziałem ubezpieczającego. Udział ubezpieczającego w sposobie lokowania przekazywanego przez niego kapitału związany jest z dokonywanym wyborem strategii inwestycyjnej w ramach funduszy oferowanych przez zakład ubezpieczeń. Okoliczność, iż to ubezpieczyciel określa fundusze, spośród których ubezpieczający wybiera te, które realizują jego politykę inwestycyjną, prowadzi do wniosku, że brakuje podstaw, aby uznać za niedopuszczalne wprowadzanie przez zakład ubezpieczeń modyfikacji w ramach oferowanych funduszy (w trakcie trwania stosunku umownego). Uprawnienia zakładu ubezpieczeń nie można jednak postrzegać jako zupełnej dowolności. Z perspektywy ograniczenia odwołującego się do natury umowy ubezpieczenia z ufk, jak się wydaje, za niedopuszczalne należałoby uznać te zmiany w zakresie oferowanych funduszy, które wpływałyby negatywnie na uprawnienie ubezpieczającego do kreowania strategii inwestycyjnej. Ma to istotne znaczenie z uwagi na akcentowaną już wcześniej cechę ubezpieczenia na życie z ufk, jaką jest ponoszenie przez ubezpieczającego ryzyka

¹³ Zob. E. Stroiński, *Ubezpieczenia na życie teoria i praktyka*, Warszawa 2003, s. 170, 181; M. Szczepańska, *Ubezpieczenia na życie...*, Warszawa 2008, s. 270, 273. Szersze rozważania odnoszące się do zasad inwestowania składki ubezpieczeniowej, wykraczałyby poza podjętą problematykę. Analiza w tym zakresie została przedstawiona (w:) M. Szczepańska, *Ubezpieczenie na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym...*; E. Stroiński, *Ubezpieczenia na życie...*, s. 169 i n.

inwestycyjnego (sprzeczne z przedstawionymi twierdzeniami byłyby te zmiany, które eliminowałyby albo ograniczały możliwość inwestowania np. w fundusze akcji, w sytuacji gdy takie fundusze były ubezpieczającemu wcześniej oferowane).

Granice swobody w formułowaniu postanowień dopuszczających zmianę przez zakład ubezpieczeń ufk w trakcie trwania umowy wyznaczają przepisy dotyczące ochrony konsumenta, a w szczególności niedozwolonych postanowień umownych, uregulowanych w art. 385¹ i nast. k.c. Na szczególną uwagę zasługuje przepis art. 385³ pkt 10 k.c., w myśl którego w razie wątpliwości uważa się, że niedozwolonymi postanowieniami umownymi są te, które w szczególności uprawniają kontrahenta konsumenta do jednostronnej zmiany umowy bez ważnej przyczyny wskazanej w tej umowie. Istotne jest zatem, aby w relacjach z konsumentami, w umowie określone zostały „ważne przyczyny” uprawniające zakład ubezpieczeń do dokonania jednostronnej zmiany umowy w zakresie oferowanych ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych. Owe „ważne przyczyny” nie mogą mieć jednak charakteru iluzorycznego, skutkującego w praktyce niczym nieskrępowaną swobodą w zakresie wprowadzania zmian.

Konkludując, za dopuszczalne należy uznać zamieszczanie w umowach ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym (nie zaś we wzorcu umowy) postanowień, które pozwalałyby zakładowi ubezpieczeń dokonywać w trakcie trwania umowy jednostronnej zmiany oferowanych funduszy (wskazanych w tej umowie). Nie mogą one naruszać granic wyznaczających swobodę umów, w szczególności zaś nie mogą sprzeciwiać się właściwości (naturze) tej umowy. W przypadku natomiast umów zawieranych z konsumentami, postanowienia te winny przybierać taką treść, aby czyniły zadość ograniczeniom wynikającym z przepisów k.c., dotyczących niedozwolonych postanowień umownych.

6. Opłaty z tytułu wykupu w przypadku wycofania ufk z oferty

Ze zmianą ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych, polegającą na ich wycofaniu z oferty wiąże się kwestia opłat pobieranych przez ubezpieczyciela. W praktyce może się bowiem zdarzyć, że zakład ubezpieczeń będzie chciał obciążyć ubezpieczającego opłatą z tytułu wykupu w sytuacji wycofania z oferty jednego bądź więcej ufk¹⁴. Podejmując tę problematykę nie sposób nie odwołać się do ustaleń poczynionych powyżej. Przede wszystkim prowadzą one do wniosku, że w przypadkach, w których zmiana przez ubezpieczyciela ufk w trakcie trwania stosunku umownego nie jest możliwa na gruncie obowiązujących przepisów prawa, to w konsekwencji nie istnieje problem pobierania opłat z tego tytułu. Powstaje jednak pytanie o dopuszczalność stosowania praktyki pobierania tych opłat, gdy zajdą okoliczności uprawniające zakład ubezpieczeń do wycofywania ufk. Podjęcie analizy w tym zakresie wymaga odwołania się do

¹⁴ Można spotkać postanowienia, które przyznają zakładowi ubezpieczeń prawo do likwidowania funduszy w okresie wykonywania umowy ubezpieczenia i stanowiące, że dokonanie wypłaty z likwidowanego funduszu nie zwalnia od opłat od środków podlegających wypłacie.

szerszej problematyki dotyczącej postanowień umów ubezpieczeń na życie, odnoszących się do obciążeń związanych z wykupem ubezpieczenia.

W praktyce znane są przypadki, że zakłady ubezpieczeń w oferowanych ubezpieczeniach na życie z ufk w pierwszych latach trwania stosunku umownego pobierają wysoką opłatę z tytułu wykupu ubezpieczenia (opłata z tytułu wykupu, opłata likwidacyjna). Opłata ta, w przypadku umów ze składką regularną, wyniosła nawet 100% wartości polisy. W kolejnych latach wysokość tej opłaty jest pomniejszana, niemniej jednak w dalszym ciągu pozostaje na wysokim poziomie. W sposób oczywisty praktyka taka skutkuje – przy wypowiedzeniu umowy ubezpieczenia – znaczną czy nawet całkowitą utratą zgromadzonych przez klienta środków finansowych. Nie można przy tym zapomnieć, że specyfika umów ubezpieczenia na życie z ufk polega na tym, że składa się ono z części ochronnej (odpowiadającej istocie klasycznego ubezpieczenia) oraz części inwestycyjnej (zasadającej się na formule funduszu kapitałowego). W efekcie możemy mieć do czynienia z sytuacją, gdy składka ubezpieczeniowa w części alokowana jest w ubezpieczeniowe fundusze kapitałowe oraz sytuacją, gdy przeważająca część wpłaconej składki ubezpieczeniowej podlega takiej alokacji. Niewątpliwie obydwa wskazane przypadki generują po stronie zakładu ubezpieczeń pewne koszty. W związku z powyższym nie można twierdzić, że ubezpieczyciel pozbawiony jest możliwości pokrywania ponoszonych kosztów ze środków klientów, co wynika także z art. 18 ust. 2 ustawy o działalności ubezpieczeniowej, który stanowi, że składkę ubezpieczeniową ustala się w wysokości, która powinna co najmniej zapewnić wykonanie wszystkich zobowiązań z umów ubezpieczenia i pokrycie kosztów wykonywania działalności ubezpieczeniowej zakładu ubezpieczeń. Składka ubezpieczeniowa powinna być tak skalkulowana, aby m.in. zapewniła pokrycie kosztów wykonywania działalności ubezpieczeniowej.

W kontekście dopuszczalności stosowania przez zakłady ubezpieczeń mechanizmu ponoszenia opłat ze środków klientów warto zwrócić uwagę na pogląd wyrażony w wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie, który dotyczy uznania postanowienia wzorca umownego za niedozwolone¹⁵. Sąd uznał za niedozwolone następujące postanowienie wzorca umowy: „...opłata likwidacyjna (koszt wykupu środków zgromadzonych na ORJU składek regularnych) – przy dokonaniu całkowitego lub częściowego wykupu certyfikatu ubezpieczeniowego – [wynosi] 100%, jeżeli składki regularne były łącznie opłacane krócej niż rok”. W powołanym wyroku zauważono, że postanowienie ogólnych warunków grupowego ubezpieczenia na życie z ufk, przewidujące iż rezygnacja przez ubezpieczonego z dalszego wnoszenia składek ubezpieczeniowych (w rozpatrywanym okresie) będzie skutkować utratą wszystkich środków, jakie zostaną uzyskane poprzez wykup jednostek uczestnictwa, narusza dobre obyczaje, gdyż sankcjonuje przejście przez ubezpieczyciela całości wykupionych środków w całkowitym oderwaniu od skali poniesionych przez ten podmiot wydatków. Jak podkreślił Sąd, zapis taki rażąco narusza interes konsumenta, gdyż prowa-

¹⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 14 maja 2010 r., VI ACa 1175/09, LEX nr 6942424.

dzi do uzyskiwania przez ubezpieczyciela pewnych korzyści kosztem ubezpieczonego, zwłaszcza wówczas, gdy ten ostatni zgromadzi na swoim rachunku osobistym aktywa o znacznej wartości. Sama opłata likwidacyjna nie została zakwestionowana przez Sąd, natomiast zastrzeżenia budzi ustalenie jej w takiej wysokości, która pozostaje w oderwaniu do kosztów poniesionych przez ubezpieczyciela. Sąd zdaje się także nie aprobować sytuacji, w której wysokość opłaty odpowiada całości kapitału zgromadzonego na podstawie umowy ubezpieczenia z ufk.

Analogiczny pogląd można odnaleźć w analizach przeprowadzanych przez przedstawicieli doktryny. Jak zauważa M. Szczepańska, opłaty likwidacyjne odgrywają szczególną rolę w ubezpieczeniach na życie, w tym w szczególności w ubezpieczeniach z ufk. Stanowią pewien rodzaj sankcji przewidzianej przez ubezpieczyciela za wcześniejsze rozwiązanie przez ubezpieczającego umowy ubezpieczenia¹⁶. Uwzględniając istotę omawianego ubezpieczenia, nie można stracić z pola widzenia faktu, o czym wspomniano już wcześniej, że w przypadku tego rodzaju umów składka nierzadko w przeważającej części służy celom inwestycyjnym, realizowanym poprzez nabywanie jednostek określonych ubezpieczeniowych funduszy. Specyfika tego rodzaju ubezpieczeń (przede wszystkim istota składki oraz długoterminowy charakter tego ubezpieczenia) pozwala przyjąć za M. Szczepańską, że nawet w pierwszym roku trwania stosunku ubezpieczenia polisa ma określoną wartość, która stanowi podstawę ustalenia opłaty likwidacyjnej i trudno jest znaleźć uzasadnienie dla określenia wysokości opłaty likwidacyjnej w wysokości 100% wartości rachunku ubezpieczającego¹⁷.

Dotychczasowa analiza prowadzi do sformułowania następujących wniosków. Brakuje podstaw do pozbawienia zakładu ubezpieczeń prawa do pobierania opłaty likwidacyjnej w przypadku wypowiedzenia umowy ubezpieczenia na życie z ufk. Niemniej jednak, zważywszy na charakter tego ubezpieczenia, nie można uznać za prawidłową praktyki, która w przypadku wypowiedzenia rzeczonyj umowy w pierwszych latach jej trwania wiąże się z ustaleniem wysokości opłat odpowiadającej całości (albo prawie całości) środków zgromadzonych na rachunku.

Na tym tle powstaje pytanie, czy powyższe ustalenia mogą znaleźć odpowiednie zastosowanie w sytuacji wycofania przez ubezpieczyciela ufk w trakcie trwania stosunku umownego. Aby udzielić odpowiedzi, konieczne jest zwróce-

¹⁶ M. Szczepańska, Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego z 14 maja 2010 r., VI ACa 1175/09, LEX EL.

¹⁷ Powołana Autorka zauważa także, że wysokość opłaty likwidacyjnej jest ustalona przede wszystkim w związku z ponoszonymi przez ubezpieczyciela kosztami akwizycji, w szczególności wysokością kosztów prowizji dla pośrednika ubezpieczeniowego. W ubezpieczeniach na życie ze składką regularną w pierwszym roku stanowią one przeważającą część składki wpłacanej przez ubezpieczającego, a nawet jej równowartość. Z kolei w umowach ubezpieczenia z ufk ze składką jednorazową wysokość opłaty likwidacyjnej jest kształtowana na o wiele niższym poziomie, z reguły kilkuprocentowym (co jest konsekwencją wysokości prowizji wypłacanej pośrednikom ubezpieczeniowym). M. Szczepańska podkreśla przy tym, że nieuzasadnione jest rozróżnienie wysokości opłat w przypadku umów ze składką jednorazową i regularną. M. Szczepańska, Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 14 maja 2010 r., VI ACa 1175/09.

nie uwagi, że umowy ubezpieczenia na życie z reguły mają charakter długoterminowy, a zakłady ubezpieczeń zawierając umowę przewidują rozłożenie ponoszonych kosztów na długi okres, co do zasady – co najmniej kilkuletni. W związku z tym są one zainteresowane opłacaniem przez ubezpieczającego składki przez cały okres trwania stosunku ubezpieczenia, a co najmniej przez okres, w którym dochody ze składki pokryją poniesione przez ubezpieczyciela koszty. Opłata likwidacyjna ma na celu zniechęcenie ubezpieczającego do wcześniejszego rozwiązania umowy (lub wypłaty części środków)¹⁸. Nieco inna sytuacja ma miejsce, gdy to ubezpieczyciel dokonuje jednostronnej zmiany (wycofania) oferowanych funduszy w trakcie trwania stosunku umownego. W tym przypadku przede wszystkim nie mamy do czynienia z rezygnacją z ubezpieczenia. Ponadto, zmiana dokonywana jest przez zakład ubezpieczeń, nie zaś przez ubezpieczającego.

Mając zatem na względzie różnice zachodzące pomiędzy analizowanymi sytuacjami, uzasadnione wątpliwości może budzić stosowanie w drodze analogii – do wycofywania przez ubezpieczyciela oferowanych funduszy – rozwiązań dotyczących opłat likwidacyjnych pobieranych przy rozwiązaniu umowy ubezpieczenia przez ubezpieczającego. Wydaje się, iż obciążanie ubezpieczającego obowiązkiem ponoszenia kosztów wycofania jest zbyt daleko posuniętym rozwiązaniem. Zastrzeżenia może bowiem budzić zasadność ponoszenia przez niego obciążeń finansowych, gdy nie ma on udziału w czynnościach stanowiących podstawę do naliczania kosztów, tzn. gdy to zakład ubezpieczeń dokonuje zmian w zakresie oferowanych ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych polegających na ich wycofaniu.

7. Projekt regulacji europejskiej w zakresie zwiększenia ochrony konsumentów na rynku usług finansowych¹⁹

Przedstawione wyżej zagadnienia dotyczące oferowanych przez zakłady ubezpieczeń produktów ubezpieczeniowych, które powiązane są z funduszami inwestycyjnymi, gdzie ryzyko inwestycyjne ponosi ubezpieczający, można postrzegać także z szerszej perspektywy. Warto więc wskazać na tendencje przyszłościowe, ukierunkowane na interesy konsumentów na rynku finansowym. Zauważyć zatem wypada, że w dniu 3 lipca 2012 r. Komisja Europejska²⁰ przedstawiła pakiet ustawodawczy, który stawia sobie za cel podniesienie standardów i usunięcie luk prawnych z korzyścią dla konsumentów. W ramach tego pakietu zaproponowano w szczególności przyjazne konsumentom standardy dotyczące informacji na temat inwestycji, podniesiono standardy doradztwa oraz

¹⁸ M. Szczepańska, jw.

¹⁹ **Od redakcji.** Pakiet ustawodawczy dotyczący rynku usług finansowych przedstawiony przez Komisję Europejską, w tym szczegółowo zmiany dyrektywy w sprawie pośrednictwa ubezpieczeniowego, został omówiony w artykule prof. Jerzego Łańcuckiego, *Zakres i charakter zmian w dyrektywie w sprawie pośrednictwa ubezpieczeniowego*, zamieszczonym w tym numerze Prawa Asekuracyjnego, s. 3.

²⁰ Komunikat prasowy Komisji Europejskiej, Bruksela, 3 lipca 2012 r.

zaostżono niektóre przepisy dotyczące funduszy inwestycyjnych, aby zapewnić ich bezpieczeństwo.

Pakiet składa się z trzech wniosków ustawodawczych: 1) wniosku dotyczącego rozporządzenia w sprawie dokumentów zawierających kluczowe informacje w zakresie „konfekcjonowanych” detalicznych produktów inwestycyjnych, 2) wniosku dotyczącego dyrektywy 2002/92/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 9 grudnia 2002 r. w sprawie pośrednictwa ubezpieczeniowego²¹ oraz 3) wniosku mającego na celu zwiększenie ochrony osób kupujących jednostki funduszy inwestycyjnych (obecnie podlegających dyrektywie w sprawie przedsiębiorstw zbiorowego inwestowania w zbywalne papiery wartościowe²²).

Celem wniosku Komisji Europejskiej dotyczącego „konfekcjonowanych” detalicznych produktów inwestycyjnych jest zapewnienie konsumentom informacji, w łatwej do zrozumienia formie, poprzez wprowadzenie nowego, innowacyjnego standardu dotyczącego informacji na temat produktów – informacji, które są zwięzłe i formułowane prostym językiem, a przez to o wiele bardziej przyjazne konsumentom. Dokument zawierający te informacje zwany jest „dokumentem zawierającym kluczowe informacje”. We wniosku przewidziano wymóg sporządzania tego dokumentu przez wszystkich twórców produktów inwestycyjnych (np. zarządzających funduszami inwestycyjnymi, ubezpieczycieli, banki) dla każdego produktu inwestycyjnego.

Każdy taki dokument powinien zawierać informacje na temat głównych cech produktu, a także ryzyka i kosztów związanych z inwestycją w ten produkt. Dane na temat ryzyka powinny być prezentowane w możliwie jak najbardziej jednoznaczny sposób, umożliwiając ich porównanie, bez nadmiernego upraszczania złożonych produktów. Każdy konsument otrzyma więc jednoznaczne informacje na temat możliwości straty pieniędzy zainwestowanych w dany produkt oraz na temat złożoności produktu.

Dokumenty zawierające kluczowe informacje sporządzane będą na podstawie wspólnego standardu określającego strukturę, treść i prezentację tego dokumentu. Dzięki temu konsumenci będą w stanie wykorzystać te dokumenty do porównania różnych produktów inwestycyjnych i ostatecznie wybrać produkt, który najlepiej zaspokaja ich potrzeby.

Produkty, dla których wymagany będzie dokument zawierający kluczowe informacje, obejmują wszystkie rodzaje funduszy inwestycyjnych, produkty inwestycyjne oparte na ubezpieczeniach oraz detaliczne produkty strukturyzowane, a także indywidualne produkty emerytalne.

Celem drugiego wniosku Komisji Europejskiej w sprawie zmiany dyrektywy o pośrednictwie ubezpieczeniowym jest zwiększenie poziomu ochrony konsumentów w sektorze ubezpieczeń poprzez stworzenie wspólnych standardów re-

²¹ Dz. U. UE L. 03.9.3

²² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/65/WE z dnia 13 lipca 2009 r. w sprawie koordynacji przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych odnoszących się do przedsiębiorstw zbiorowego inwestowania w zbywalne papiery wartościowe (UCITS), (Dz. U. UE. L. 2009.302.32).

gulujących wszystkie transakcje sprzedaży ubezpieczeń oraz zapewnienie uczciwego i profesjonalnego doradztwa. Wniosek ten przyczyni się do osiągnięcia tego celu poprzez zwiększenie przejrzystości i ustanowienie jednakowych warunków działania dla pośredników i zakładów ubezpieczeń prowadzących sprzedaż produktów ubezpieczeniowych. Obowiązywał będzie ten sam poziom ochrony konsumentów, bez względu na kanał dystrybucji produktów ubezpieczeniowych.

Odnosząc się natomiast do trzeciego wniosku – inicjatywy Komisji Europejskiej dotyczącej przedsiębiorstwa zbiorowego inwestowania w zbywalne papiery wartościowe (UCITS) warto zauważyć, że obecne unijne przepisy dotyczące funduszy inwestycyjnych (dyrektywa w sprawie UCITS) stanowią podstawę zintegrowanego rynku ułatwiającego transgraniczną sprzedaż funduszy zbiorowego inwestowania. Zaproponowane przez Komisję Europejską zmiany w obecnych przepisach dotyczących UCITS oparte są na doświadczeniach wyniesionych z kryzysu finansowego. Zmiany te mają na celu utrzymanie gwarancji bezpieczeństwa inwestorów oraz integralności rynku. Wniosek ten pozwoli w szczególności utrzymać wiarygodność marki UCITS poprzez określenia obowiązków i zakresu odpowiedzialności depozytariusza (podmiotu przechowującego aktywa) w jasny i jednolity sposób w całej UE²³.

8. Podsumowanie

Zdaniem autorek, poczyniona analiza prowadzi do wniosku, że brakuje podstaw prawnych pozwalających uznać za dopuszczalne formułowanie w ogólnych warunkach ubezpieczenia (wzorcu umowy) klauzul zezwalających zakładowi ubezpieczeń na jednostronną zmianę oferowanych funduszy kapitałowych w trakcie trwania umowy i w konsekwencji dokonywanie zmian w zakresie funduszy tam wskazanych. Nieco inna sytuacja zachodzi, gdy postanowienie tego typu zostałyby zamieszczone w umowie ubezpieczenia poza ogólnymi warunkami ubezpieczenia (wzorcem umowy), gdzie znajdowałby się także wykaz oferowanych ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych. Wówczas o jego dopuszczalności przesądza wynikająca z kodeksu cywilnego zasada swobody umów oraz jej ograniczenia. Nie można także pominąć, że na treść takiego postanowienia wpływ będą miały przepisy dotyczące ochrony konsumenta, w szczególności niedozwolonych postanowień umownych.

Zmiana ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych może w szczególności polegać na ich wycofaniu z oferty. Powstaje zatem pytanie o możliwość pobierania w takiej sytuacji przez zakład ubezpieczeń od ubezpieczającego opłat z tytułu wykupu. Jak się wydaje, w przypadku jednostronnego wycofania przez zakład ubezpieczeń ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych w trakcie trwania umowy, obciążanie ubezpieczającego kosztami z tego tytułu może budzić zastrzeżenia.

²³ Główna zasada dotycząca UCITS stanowi, że wszystkie aktywa funduszu UCITS muszą zostać powierzone depozytariuszowi.

Przedstawiona analiza pokazuje, że umowa ubezpieczenia na życie z ufk posiada swoją specyfikę. Obowiązujące rozwiązania prawne znajdujące zastosowanie do umowy ubezpieczenia, jak się wydaje, nie zawsze uwzględniają charakter tego typu ubezpieczenia, w którym powierzane przez klientów w ramach składki ubezpieczeniowej środki pieniężne w części, czy w przeważającej części, podlegają inwestowaniu.

Warto także zauważyć, że oferowanie tego typu produktów ubezpieczeniowych dotyka szerszej kwestii, jaką jest ochrona konsumenta na rynku usług finansowych. Może się bowiem zdarzyć, że niska świadomość ryzyka, brak przejrzystości oraz niewystarczający poziom wiedzy (bądź nawet jej brak) co do produktu skutkować będą nabywaniem przez konsumentów produktów dla nich nieodpowiednich. Problem ten został dostrzeżony przez Komisję Europejską, która stawiając sobie za cel podniesienie standardów i usunięcie luk prawnych z korzyścią dla konsumentów przedstawiła projekt składający się z trzech wniosków ustawodawczych, przedstawionych w niniejszym artykule. ■

Poglądy wyrażone w artykule są poglądami osobistymi autorek i nie wyrażają oficjalnego stanowiska instytucji, w której są zatrudnione.

Changes in Insurance Capital Funds during the Course of a Life Insurance Contract. Selected Issues

The article presents the issue of the inclusion in standard contracts of provisions relating to the introduction and liquidation of insurance capital funds during the course of life insurance contracts. Special attention has been paid to those provisions of the general insurance conditions, according to which the introduction and withdrawal of insurance capital funds during the course of the contract shall not constitute a change of the contract. Furthermore, the authors discuss selected characteristics of the life insurance contract, if it is related to the insurance capital fund and the rules of investing premiums under such an agreement.

Besides, the article deals with the variation of insurance capital funds determined in the general conditions of life insurance (a specimen contract) during the contractual relationship, as well as the change of those funds referred to in the contract of life insurance (apart from a specimen contract) during the contractual relationship. In the latter case, the assessment has been made primarily from the perspective of the principle of freedom of contract and its limitations, with particular emphasis on the regulations related to the consumer protection.

The analysis regarding the possibility of charging a redemption fee from the policyholder by the insurance undertaking in case of the withdrawal of insurance capital funds from the offer, is also included in the present article.

According to presented considerations it seems that the existing legal arrangements applied to life insurance contracts with the insurance capital fund do not always take into account the nature of this type of insurance in which the financial resources entrusted by customers under the insurance premium are subject to investment.